

Program-kassa sistemləri (E-KASSA)

Hazırkı texniki tələblər Azərbaycan Respublikası ərazisində istehsal olunan və ya hazırlanan (yığılan), habelə, ölkəyə idxal olunan bütün PKS-lərə şamil olunur

Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzi

Orxan BALAYEV

E-kassa nədir?

Alınmış və emal edilmiş çeklərin və proqram kassasında həyata keçirilən əməliyyatlar barəsində məlumatın yığılmasını, emal edilməsini, saxlanılmasını və həmçinin, çeklərin və proqram kassasında həyata keçirilən hərəkətlər barədə məlumatın kassa avadanlığının monitoring sisteminə ötürülməsini (köçürülməsini) təmin edən proqram-aparat kompleksidir. E-kassa, ticarət, ictimai iaşə, xidmətlər və digər sahələrdə əhali ilə nağd pul hesablaşmasının aparılmasında istifadə edilir.

Və ya...

Bu müasir avadanlıq fiskal operator vasitəsilə mağazaların nağd, kartlarla və elektron pullarla edilən bütün satış dövriyyəsi haqqında məlumat ötürə bilir. Məlumatlar vergi orqanlarına qəbzlərin elektron surəti kimi daxil olur və bazada illərlə qorunub saxlanıla bilər.

Dünya təcrübəsi.....

Rusiya Federasiyasında onlayn kassaların tətbiqinə 1 iyun 2018-ci ildən başlanılıb. Artıq bir sıra müsbət dəyişikliklər əldə olunub, o cümlədən, 2018-ci ilin birinci rübü ərzində Federal Vergi Xidmətinin əməkdaşları tərəfindən şirkətlər üzrə yerlərə yoxlamaya gedənlərin sayı 26% azalıb.

Cənubi Koreyada onlayn kassa 2005-ci ildən kütləvi şəkildə tətbiq olunur. İndiyədək bütün ölkə bu təcrübəni qəbul edib. Tipik onlayn kassalar proqram paketinin təmin olunmasını və ya proqram-aparat kompleksini təmsil edir ki, bu da bir neçə moduldan ibarət olaraq, bir korpusda bütün lazımi informasiyaları yerləşdirə bilir. Ölkədə 2016-cı ildə bu sistemin tətbiqi nəticəsində pərakəndə əməliyyatlarda kassa çeklərinin verilməsinə görə iqtisadiyyatın şəffaflığı 96% artıb.

Qazaxıstanda alışın sənədləşdirilməsi üçün real vaxt kəsində vergi orqanlarına pul uçotu ilə bağlı məlumat ötürən yeni nəzarət-kassa maşınları 2015-ci ilin iyul ayından istifadə olunur. Burada məlumat kassanın maliyyə modulunda şifrələnərək hərəkət edən açıq yollarla, VPN-dəhliz vasitəsilə ötürülür. Operator hər bir kassanın işi ilə bağlı gündəlik uçot hazırlayır və Qazaxıstanın Dövlət Gəlirləri Komitəsinin şəbəkəsinə daxil edir. Vergi orqanları sadə veb-interfeys vasitəsilə operatorun bazasına giriş əldə edir və hər bir kassanın dövriyyəsinə izləyə bilir.

Macarıstanda 2014-cü ildən ölkənin Vergi Nəzarət Agentliyi ancaq xüsusi maliyyə nəzarətinə malik bloku olan kassa aparatlarına lisenziya verir. Əməliyyatlarla bağlı məlumatlar şifrəli şəkildə vergi orqanına daxil olur. Maraqlıdır ki, Macarıstanda ötürücü rolunda mobil operatorlardır. Onlar fiskal məlumatlar operatoru kimi çıxış edir və bütün ölkəyə ötürücülüüyü var. Bu ölkədə onlayn kassa sisteminin tətbiqi nəticəsində ƏDV üzrə vergi fərqi 2013-cü ildən 2015-ci ilədək 21%-dən 14%-ə düşüb, ƏDV yığılı isə 15% artıb.

E-kassanın tətbiqi ilə bağlı ekspertlər nə deyir?

- vergi ödəyicilərinin fəaliyyəti haqqında daha dürüst, çevik və əhatəli məlumat almaq vergi inzibatçılığının effektivliyini xeyri artıracaq.
- vergi orqanlarının daha operativ məlumat əldə etməsinə imkan yaradaraq vergidən yayınma hallarının qarşısını alacaq.
- sahibkarlar üçün bərabər rəqabət şəraiti yaradacaq.
- pul hərəkətinə nəzarət güclənəcək və bununla da vergidən yayınma cətinləşəcək.
- Vergi yoxlamalarının o cümlədən yoxlamalara cəlb olunan insan resurslarından istifadənin səmərəliliyi artacaq

Program-kassa sistemi (PKS)

Hüquqi baza...

Vergi Məcəlləsi.

Azərbaycan Respublikasının 5 fevral 1994-cü il "Azərbaycan Respublikasında pul dövriyyəsinin yaxşılaşdırılması sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" 109 nömrəli qərarı,

"Nəzarət-kassa aparatları üzrə sahələrarası ekspert komissiyasının yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1995-ci il 13 iyun tarixli 138 nömrəli qərarı,

"Azərbaycan Respublikasının ərazisində nəzarət-kassa aparatlarının tətbiq olunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1995-ci il 28 dekabr tarixli 266 nömrəli qərarı,

"Nəzarət-kassa aparatlarına elektron məsafədən ötürmə qurğularının tətbiqi və bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1995-ci il 28 dekabr tarixli 266 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında nəzarət-kassa aparatlarının satışı, istismarı, servis texniki xidmət və təmiri qaydaları haqqında Əsasnamə"yə əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 26 noyabr tarixli 185 nömrəli qərarı və yeni dövlət və ya dövlətlərarası standartın tətbiqi nəzərdə tutulana qədər qüvvədədir.

İstifadə olunan yeni anlayışlar...

- Vergilər Nazirliyinin Nəzarət Vasitəsi (bundan sonra – token (VNNV)).....
- Proqram kassası (PK)
- Kassa sənədi (bundan sonra – çek (KS))
- Unikal identifikator
- QR kod
- Kassa avadanlığının monitoring sistemi (bundan sonra-monitorinq sistemi (KAMS))
- Açıq açarın texnoloji sertifikatı (bundan sonra – sertifikat (AATS))
- Açıq açar
- Diferensial uçot (DU)
- Proqram kassa sisteminin operatoru (bundan sonra – PKS operatoru)

E-kassa və tokenə olan bəzi tələblər:

- çeklər və proqram kassalarında görülmüş hadisələr barədə məlumat monitoring sisteminin məlumat emal mərkəzinə real vaxt rejimində (online) və ya bağlantının ləngiməsi rejimində köçürülməli;
- çeklərin, proqram kassalarında aparılan hadisələr və onların ardıcıl formalaşdırılması məlumatının etibarlı uçotu aparılmalı;
- bağlantının olmadığı təqdirdə çeklər tokendə saxlanılmalı və bağlantı bərpa olduqdan sonra onların monitoring sisteminin məlumat emal mərkəzinə köçürülməli;
- monitoring sisteminin məlumat emal mərkəzinə köçürülən çeklərin və proqram kassalarında aparılan hadisələr barədə məlumatın tamlığını və autentikliyini təmin etməli;
- çeklərin format nəzarətini həyata keçirməli;

Proqram-kassa sistemlərinin (PKS) təsnifatı

- **1-ci Qrup** – Bu tip PKS, PKS operatoru tərəfindən, quraşdırılmış proqram kassası (PK) ilə birgə verilən hesablama qurğusuna əsaslanır.
- **2-ci Qrup** – PKS operatoru tərəfindən quraşdırılmış proqram kassası (PK) ilə birgə verilən vergi ödəyicisinin hesablama qurğusuna əsaslanan PKS.
- **3-cü Qrup** – PKS operatoru tərəfindən, quraşdırılmış proqram kassası (PK) ilə birgə verilən hesablama qurğusuna əsaslanan PKS. Bu tip PKS öz enerji mənbəyinə malikdir və xarici enerji mənbəyi olmadan işləyə bilər.

Müştəriyə verilən çekdə aşağıdakı məlumatlar öz əksini tapmalıdır:

- Vergi ödəyicisi haqqında məlumat:
- Mallar (xidmət) haqqında məlumat:
- Ödəniş haqqında məlumat:
- Ödəmə üsulu və əməliyyatların açıqlanması
- Ümumi məlumatlar:

SATIŞ ÇEKİNİN NÜMUNƏSİ

Təsərrüfat
subyektin adı və
ünvanı

TS adı: ABC store
TS ünvanı: Baku, Main street b. 12
Telefon nömrəsi: 012 000 00 00

VÖEN və Obyektin
kodu

VÖ adı

VÖ ADI: «Bakı» MMC
VÖEN:1234567890
Obyektin kodu:123456

NKA sıra nömrəsi və
satıcının SAA

SATIŞ ÇEKİ
Çek nömrəsi №574

Çek növü və
nömrəsi

Satılan malların
siyahısı və dəyəri

Mağaza: 001
Kassa nömrəsi: B005
Kassir: B520 Ivanov Ivan
Tarix: 01.01.2019
Saat: 09:02:56

Tarix və vaxt
(Время и дата)

Məhsulun adı	Miqdar	Qiymət	Toplam
Çörək ƏDV 0%	(ədəd) 2	1,25	2,50
Ət ƏDV 18%	(kg) 1	10,00	10,00
Çay ƏDV 18%	(ədəd) 1	5,00	5,00

Satılan məhsul
üzrə üayyan
olunmuş ƏDV %

YEKUN MƏBLƏĞ
ƏDV %0
ƏDV %18

Ödəniş məbləği

Ödəniş üsulu

Ödəniş üsulu
Nəğdsiz: 15,00
Nəgd: 2,50
Ödənilib nəgd AZN 5,00
Qalıq qaytarılıb nəgd AZN 2,50
Ödənildi pul almada (bonus kartı) 00,00

Hesablanan vergi

Nəgd ödənişin
açıqlanması

ENDIRIM 0

VN daxil otürülen
şiflarenmiş fiskal
məlumat.

Kassa aparatının
modeli, seriya
nömrəsi və tokenin
qeydiyyat nömrəsi

Gün ərzində vurulmuş çek: 0001
Kassa aparatının modeli: LUCH19A
Kassa aparatının seriya nömrəsi: 12345678
Fiscal ID: FASDFASDFASDFASDFASDFASDFASDFASDF
VNNM qeydiyyat nömrəsi: 12345678

QR kod

Çeki yoxlamaq üçün sayt
www.e-kassa.gov.az

Program kassası çeklər və program kassalarında görülmüş hərəkətlər barədə aşağıdakı məlumatları formalaşdırılmalı və elektron formatda monitoring sisteminin məlumat emal mərkəzinə köçürməlidir:

- Satış
- işin başlamasından öncə alınan pul vəsaitlərinin yerləşdirilməsi (*növbənin əvvəli*);
- nağd pul vəsaitlərinin çıxarılması (*növbənin sonu*);
- pul vəsaitlərinin geri qaytarılması (*malın geri qaytarılması*);
- səhv formalaşdırılmış satış çəkinin ləğv edilməsi (*ödənişin ləğv edilməsi*);
- günlük (növbəli) hesabat (*Z-hesabat*);

Bəzi xüsusi hallar...

- Neft məhsulları, mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazların satıldığı yanacaq doldurma məntəqələrində istifadə üçün nəzərdə tutulmuş proqram kassaları (PK) məbləğin hesablanması və satış çəkinin (KS) yaradılmasını neft məhsulları, mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazların çıxışı ilə eyni vaxtda həyata keçirməsini təmin etməlidir.
- İstehlakçıya stol arxasında xidmət və hesabın verildiyi, ictimai iaşə obyektlərində istifadə üçün nəzərdə tutulmuş proqram kassaları (PK) məbləğin hesablanması və satış çəkinin (KS) yaradılmasını sifarişin qəbul olunması və yeməklərin (məhsulların, xidmətlərin) verilməsi ilə eyni anda həyata keçirməsini təmin etməlidirlər.

Digər tələblər...

- Proqram kassası hüquqi şəxsləri və fərdi sahibkarları malların satışı, işlərin görülməsi və, həmçinin, xidmətlərin təqdim edilməsinə görə nağd ödənişlərin qəbulunu və ya nağdsız şəkildə, bank ödəniş kartları vasitəsilə, hesablaşma kassa əməliyyatlarının aparılmasına imkan yaradır.
- Proqram kassası, vergi ödəyicisi haqqında, çekin üzərində çap olunacaq, ümumi məlumatları sertifikatdan çıxarmalıdır.
- Proqram kassası, proqram kassa sisteminin istifadəçisinin identifikasiyasını təmin edir;
- Proqram kassası, PKS-in işə düşməsi üçün, token PIN kodunun yığılması imkanını təmin etməlidir;
- Proqram kassası dəyişilməyən zavod və ya seriya nömrəsinə malik olmalıdır. PKS, çeklərdə göstəriləcək olan proqram kassasının hərfi-rəqəmsal koduna, buraxılış koduna və, seriyasını əks etdirən, zavod və ya seriya nömrəsinə çıxışa malik olmalıdır.
- Proqram kassası kağız daşıyıcısında unikal identifikatoru olan çekin çapının mümkünsüzlüyündə, sonuncu çekin uğurlu çıxarılması anına qədər bütün işləmləri dayandırmaq imkanına malik olmalıdır.

Aşağıda göstərilən hallarda PKS-in istifadəsi mümkün deyildir:

- proqram kassası Dövlət Reyestrinə daxil edilmiş standart proqram kassasına nisbətə dəyişdirilib;
- unikal identifikatoru olan çəkin kağız daşıyıcısına çap olması mümkün deyil;
- proqram kassasının zədələnilib (sıradan çıxıb);
- proqram kassasının zavod və ya seriya nömrəsi dəyişdirilib;
- proqram kassasının zavod və ya seriya nömrəsi proqram kassasının tərkibinə daxil olan token sertifikatında göstərilən nömrəsi ilə uyğun deyil;
- kassanın token-ə bağlantısı pozulub;

Token-in (VNNV) istifadəsi üçün texniki tələblər:

- token-in quraşdırılması üçün, hesablama qurğusu proqram kassası daşıyıcısında, uyğun USB portunun mövcudluğu;
- Windows, Linux, Android və s. kimi proqram kassası daşıyıcısı olan hesab qurğularında, "Si" (C) proqramlaşdırma dilində yazılan token tətbiqinin işə salınması üçün əməliyyat sisteminin mövcudluğu;
- GSM, WiFi, Ethernet və s. kimi proqram kassası daşıyıcısı olan hesablama qurğusunda internetə çıxışın olması;

- PKS istifadə edilmədən öncə, token (VNNV) VN qeydiyyatda olmalıdır və vergi ödəyicisinin şəxsi məlumatını əhatə edən sertifikatla (AATS) təmin olunmalıdır.
- Token token-in PIN kodu daxil edilmədən kassa əməliyyatlarının aparılmasının mümkünsüzlüyünü təmin etməlidir.
- Token, monitoring sistemi ilə bağlantının olmadığı təqdirdə, çekləri 7 günə kimi və ya 4000 çek limitinə çatana kimi yaddaşda saxlamalıdır.
- Token çekin formalaşdırma tarixinə nəzarət edir, və token-in oflayn rejimdə qalması müddətini (7 gün) aşan tarixlə çekin formalaşdırması əməliyyatının aparılmasına icazə vermir.
- Token, VN tərəfindən verilmiş sertifikat ilə təmin edilməlidir.
- Token, monitoring sistemi ilə bağlantının olmadığı halda çeklərin təhlükəsiz saxlanılmasını təmin edir.

Həmçinin token (VNNV) təmin edir:

- kriptografik alqoritmlərdən istifadə edərək, kassa əməliyyatları zamanı formalaşdırılan çeklərin tamlığına və autentikliyinə nəzarəti;
- məlumatların kriptografik qorunması vasitəsi ilə çeklərin qeydiyyatına alınması üçün unikal autentiklik göstəricisinin formalaşması;
- formalaşdırılmış çeklərin sıralı numerasiyasını;

Aşağıda göstərilən hallarda PKS istifadəsi mümkün deyil:

- token (VNNV) dolu olduqda;
- token (VNNV) zədəli olduqda;
- token (VNNV) açılanda;
- token (VNNV) dəyişdirildikdə;
- token-ə (VNNV) dəyişikliklər edildikdə;
- token-ə (VNNV) icazəsiz müdaxilə edildikdə;

PKS, klaviaturadan proqramlaşdırıla bilinən, aşağıdakı parametrlərə malik olmalıdır:

- məhsulun (malın) proqramlaşdırılması (ad və ya kodu, miqdarı, malın qiyməti) 1000 ədəddən aşağı olmayan;
- proqramlaşdırılan bölmələr (bölmənin adı və kodu) – 8-dən aşağı olmayan;
- proqramlaşdırılan ödəniş üsulları – 3-dənədən aşağı olmayan;
- qiymətə edilən proqramlaşdırılmış endirim-əlavə - 3-ədəddən aşağı olmayan;

-
- PKS malların hərəkətinə nəzarəti aparmaq funksiyasına da malik olmalıdır. Satış müddəti ərzində daxil olan malların proqramlaşdırılmasının mümkünlüyü ilə yanaşı, malların azaldılması və bitməsindən sonra xüsusi siqnal verilməsi funksiyasına malik olmalıdır.

PKS aşağıdakı funksiyaların həyata keçirilməsini təmin etməlidir:

- malın satışı;
- proqramlaşdırılmış və sərbəst qiymətə malın satışı;
- səhvin düzəldilməsi;
- məhsuldan (maldan) imtina;
- malın qaytarılması;
- malın dəyişdirilməsi;
- qalığın hesablanması;
- nağd pulun kassaya daxil olması;
- nağd pulun kassadan verilməsi;
- növbə bağlanarkən yekun hesabatın verilməsi;
- malların qalığına nəzarət;

Qorunma (mühafizə) səviyyəsi

- 1-ci qrup PKS-lər üçün: PKS sökülməsinin və plombanın vintinin plomba zədələnmədən çıxarılmasının mümkün olmamasını təmin etmək üçün PKS-in plomblanır. ;
- PKS-in qəflətən işlək vəziyyətdən çıxarsa və yaxud elektrik enerjisinin olmadığı təqdirdə, korpus zədələnmədən, tokendə (VNNV) olan məlumatın saxlanması təmin olunmalıdır. Elektrik enerjinin verilməsi dayandırıldığı halda tokendə (VNNV) olan məlumat 1000 saatdan az olmayan müddət ərzində saxlanılır;
- token (VNNV) açılanda, nasaz olduğu halda, dəyişdiriləndə, pozulanda və yaxud token-ə (VNNV) icazəsiz müdaxilə baş verəndə, və eləcə də çap mexanizminin nasazlığında və ya onun sökülməsi halında PKS-i işlətmək mümkün olmur;

- PKS $+40/-15\text{ C}^\circ$ dərəcəli mühitdə öz funksiyalarını normal yerinə yetirməlidir.
- PKS normalda dəyişən cərəyan tezliyi 50 (+1) Hertz və 220 V (+ 10%, -15%) gərginlikli olan standart elektrik enerjisi şəbəkəsi ilə öz funksiyalarını yerinə yetirməlidir. Token isə enerjini PKS-dən almalıdır. Bunun üçün zəruri olan gərginlik 5B ($\pm 5\%$), cərəyan 0.5 A olmalıdır.

- **Proqram kassa sistemlərinə olan tələblər (1-ci qrup)**-PKS yuxarıda sadalanan bütün tələblərə cavab verməlidir. PKS müxtəlif qiymətli istiqrazlar və metal pul kütlələri (sikkə) üçün nəzərdə tutulmuş çəkməcənin olduğu metal pul qutusuna malik olmalıdır.
- **Proqram kassa sistemlərinə olan tələblər (2-ci qrup)**-PKS yuxarıda sadalanan bütün tələblərə cavab verməlidir.
- **Proqram kassa sistemlərinə olan tələblər (3-cü qrup)**-PKS yuxarıda sadalanan bütün tələblərə cavab verməlidir. PKS, xarici enerji mənbələrinə qoşulmadan, ən azı 4 saat ərzində PKS-in davamlı fəaliyyətini təmin edəcək avtonom enerji mənbəyi ilə təchiz olunmalıdır.